

М. П. Софока,
к. е. н., докторант, Чорноморський державний університет імені Петра Могили

СИСТЕМА ЗАХОДІВ РЕГІОНАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ ДЕРЖАВИ У СТРАТЕГІЇ ІННОВАЦІЙНО-ІНВЕСТИЦІЙНОГО РОЗВИТКУ

Обґрунтовано завдання державної стратегії, яка орієнтована на активізацію інноваційних чинників розвитку національної економіки України. Визначено стратегічний напрям маркетингу інноваційної привабливості на регіональному рівні.

Substantiates the task state strategy which is focused on boosting the innovation factors in the development of national economy of Ukraine. Defines the strategic direction of marketing innovation attractiveness at the regional level.

Ключові слова: інвестиції, інновації, конкурентоспроможність, механізм, регіональна політика, соціально-економічний розвиток, стратегія, формування.

ВСТУП

Ефективність функціонування і розвитку механізму регіонального управління визначається адекватною системою стратегічних засад регіонального розвитку, яка враховує складність і високу динамічність процесів, що здійснюються всередині і зовні регіону як соціально-економічної системи та забезпечує участь у стратегічному процесі всіх зацікавлених сторін.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Постійна змінюваність конкурентних переваг потребує змін системи управління, насамперед, за допомогою впровадження стратегічних підходів до регулювання розвитку регіонів. Теоретичні та прикладні аспекти комплексної проблеми розробки і реалізації стратегії соціально-економічного розвитку досліджено у наукових працях вітчизняних та зарубіжних учених-економістів, зокрема, О.С. Віханського, А.С. Гальчинського, В.М. Геєця, З.В. Герасимчук, Б.М. Данилишина, С.І. Дорогунцова, М.І. Долішнього, В.І. Захарченка, Т.М. Качали, В.І. Куценко, Р.А. Фатхутдінова, М.І. Фащевського, Л.Г. Чернюк, Ю.П. Шарова, Х. Віссема, П. Друкера, Р. Коха, Г. Мінцберга, М. Портера, А. Стрікланда, А. Томпсона та ін.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

— обґрунтувати завдання державної стратегії, яка орієнтована на активізацію інноваційних чинників розвитку національної економіки України;

— визначити стратегічний напрям маркетингу інноваційної привабливості на регіональному рівні.

РЕЗУЛЬТАТИ

Реалізація інноваційних проектів сьогодні може здійснюватись як спеціалізованими науково-технічними організаціями, так і звичайними підприємствами, в тому числі середніми і малими. Однак розвиток цієї діяльності суттєво

стримує відсутність попиту на наукомістку вітчизняну продукцію як на внутрішньому, так і на зовнішніх ринках.

Визнання того факту, що вузькість, насамперед, внутрішнього ринку наукоємної продукції нездатна забезпечувати її стабільний випуск вітчизняним виробництвом та стимулювати науково-технічну діяльність щодо інноваційних розробок, має спонукати до усвідомлення необхідності підтримки інноваційної діяльності державою доти, доки зростання інноваційного виробництва не буде викликано стійким попитом на його продукцію [4, с. 125]. Сприятливим для зростання попиту вітчизняних підприємств на інноваційну продукцію могло б стати використання схеми прискореної амортизації.

Для розширення внутрішнього ринку інноваційної продукції надзвичайно важливо, щоб вітчизняні підприємства виробляли конкурентоздатну продукцію. Однак, на сьогодні більшість вітчизняної інноваційної продукції не в змозі конкурувати з іноземними аналогами з їх потужною рекламою. Також значний негативний вплив щодо цього справляє те, що основна частка вітчизняних підприємств має застарілу технічну базу і за відсутності належних обсягів коштів перспективи її швидкого оновлення досить непевні.

У таких умовах вихід із зазначеного скрутного становища бачиться на шляхах застосування лізингу. Загалом використання лізингових схем є поширеною світовою практикою. Так, у США на частку лізингу в загальних інвестиціях в обладнання припадає близько 50 відсотків. Як зазначають спеціалісти, головними перевагами лізингу є мінімальні обсяги початкових, стартових вкладень, висока ліквідність активів орендатора, економія на податку на майно та імпортованих тарифах, можливості повернення чи викупу майна із закінченням терміну угоди. Проте використання лізингу породжує і деякі проблеми, передусім це — ізольованість лізингового фінансування від інших видів фінансування інноваційних проектів [5, с. 56].

У той же час вирішення проблеми оновлення технічної бази вітчизняних підприємств шляхом придбання імпортової техніки, навіть за демпінговими цінами видається недоцільним без ліцензій на відповідну технологію та ноу-хау з організацією виробництва запасних частин, комплектуючих виробів, матеріалів і обладнання у себе. Інакше високі ціни на наступні поставки роблять виробництво неконкурентоспроможним, ставлять наші підприємства в цілковиту залежність від імпорту та розривають усталені зв'язки з вітчизняними поставниками [5, с. 56].

Найгостріша організаційна проблема стратегічного управління і фінансування інноваційно-інвестиційної діяльності у вітчизняній економіці полягає у тому, що як науково-технічні організації, так і виробничі підприємства не здатні здійснити повний інноваційний цикл і запропонувати для комерційної реалізації закінчений проект. Безпосередньо проблема полягає у тому, що спроби науково-технічних організацій та виробничих підприємств, що мають науково-дослідні підрозділи, отримати бюджетний довгостроковий банківський або іноземний кредит під розробки, не гарантуючи їх комерціалізації внаслідок недосконалості інноваційної політики, здійснюваної у державі, фактично не можуть бути реалізовані. Користуючись цим, багато закордонних фірм за безцінь скуповують не завершені остаточно, "сирі" розробки, які ще не пройшли дослідну перевірку і патентування, з тим, щоб, доопрацювавши і запатентувавши їх у своїх країнах, отримати основну частку прибутку.

У зв'язку з тим, що на сьогодні відсутні відповідні сучасним умовам форми інноваційно-інвестиційної діяльності, зокрема венчурні схеми її фінансування; у якості першочергових кроків для розв'язання зазначеної проблеми пропонується створити організації, які б виконували функції генерального підрядника-організатора комерційної реалізації інноваційного проекту. Висунення цієї пропозиції пов'язане з тим, що більшість вітчизняних науково-виробничих об'єднань припинили існування як єдині цілісні комплекси. Адаже в результаті акціонування вони, як правило, втратили дослідні бази і випробувальні центри, які були перетворені в самостійні товариства з обмеженою відповідальністю чи акціонерні товариства, орієнтовані на випуск серійної промислової продукції і нестандартне обладнання [6, с. 50].

Ключовим моментом розвитку організаційно-економічного механізму інноваційно-інвестиційної діяльності є формування державної інноваційно-інвестиційної стратегії. Головним при цьому є питання вірного обрання пріоритетів.

У Законі України "Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні" подається перелік з восьми стратегічних пріоритетних напрямів інноваційної діяльності в нашій державі на період з 2003 до 2013 року, а саме:

- модернізація електростанцій; нові та відновлювані джерела енергії; новітні ресурсозберігаючі технології;
- машинобудування та приладобудування як основа високотехнологічного оновлення всіх галузей виробництва; розвиток високоякісної металургії;
- нанотехнології, мікроелектроніка, інформаційні технології, телекомунікації;
- вдосконалення хімічних технологій, нові матеріали, розвиток біотехнологій;
- високотехнологічний розвиток сільського господарства і переробної промисловості;
- транспортні системи: будівництва і реконструкція;

— охорона і оздоровлення людини та навколишнього середовища;

— розвиток інноваційної культури суспільства.

У розвиток кожного з цих стратегічних напрямів також подано конкретні середньострокові пріоритетні напрями інноваційної діяльності.

Треба зазначити, що вказані стратегічні напрями інноваційної діяльності охоплюють саме ті сфери наукової та науково-технічної діяльності, які сьогодні визначають науково-технічний прогрес і за якими Україна поки що не досягає існуючого в передових країнах рівня. Перелісимо це такі сфери, як: мікроелектроніка, нанотехнології, біотехнологія, генетика. Відповідно далеким від сучасних вимог є рівень вітчизняного виробництва електронної техніки останніх поколінь, медичних препаратів і медичної техніки, а також автомобілебудування. Відомою є проблема відсталості вітчизняної транспортної системи, зокрема доріг з твердим покриттям. Також неприпустимо високим за стандартами економічно розвинених країн є в нашій державі рівень техногенного навантаження на довкілля внаслідок використання застарілих технологій у вітчизняному промисловому комплексі. Залишаються незадовільними результати впровадження у вітчизняну надзвичайно, порівнюючи з загальносвітовим рівнем, енергоємну економіку інвестиційних енергозберігаючих технологій та пошуку альтернативних джерел енергії.

Державна стратегія, орієнтована на активізацію інноваційних чинників розвитку національної економіки України, як зазначають спеціалісти, має бути спрямована на виконання триєдиного завдання:

— безпосереднє вжиття заходів національного та регіонального рівня щодо поліпшення якісних характеристик вітчизняного науково-технічного потенціалу, інтенсифікації опанування науковими знаннями та новими технологіями, всебічному розвитку людського капіталу;

— заохочення інноваційної діяльності та інвестицій інноваційного спрямування суб'єктів національної економіки з метою збільшення пропозиції інноваційних продуктів, технологій та знань;

— стимулювання попиту суб'єктів національної економіки на інноваційні продукти, технології, знання, створення сприятливих умов для впровадження інновацій у виробничу діяльність та побут населення [4, с. 33].

Визначальним орієнтиром зазначеної стратегії має стати забезпечення готовності національної економічної системи та суб'єктів господарювання до широкомасштабного здійснення інноваційної діяльності. Відтак, як передбачається, стратегія активізації інноваційної діяльності має базуватися на:

— здійсненні цілеспрямованої державної промислової та інвестиційної політики, спрямованої на активізацію нововведень як пріоритетної складової загальної стратегії соціально-економічного розвитку держави та конкурентних стратегій суб'єктів господарювання, забезпечення єдності структурної та інноваційної політики;

— створенні сприятливих інституційних умов для інноваційної діяльності в країні, а саме: правового забезпечення інноваційної діяльності підприємств, дієвого пільгового режиму здійснення інноваційної діяльності, а також удосконалення механізмів фінансування інноваційної діяльності;

— послідовному збільшенні сукупного попиту разом з вдосконаленням інфраструктури ринків з метою підвищення питомої ваги складних, наукоємних продуктів у особистому та виробничому споживанні;

— створенні умов для реалізації вітчизняними підприємствами наступальної стратегії на зовнішніх ринках, підтримці конструктивної конкуренції на внутрішньому ринку, що заохочуватиме підприємства до інноваційної діяльності;

— сприянні конверсії та диверсифікації надлишкових потужностей оборонно-промислового комплексу, використанні сформованого в галузі науково-технологічного потенціалу для прискорення розвитку наукоємних та високотехнологічних галузей і виробництв;

— диверсифікації організаційних форм функціонування населення національної економіки, забезпечені співпраці малих, середніх та великих підприємств, підтримці провідних великих підприємств та об'єднань що мають змогу реалізовувати загальнодержавні інноваційні пріоритети, розвитку науково-виробничої кооперації, венчурного бізнесу, промислово-фінансової інтеграції, у тому числі на міжнародному рівні;

— забезпеченні тісної інтеграції виробництва, фінансів, науки, освіти з метою сприяння випереджальному розвитку науково-технологічної сфери;

— конверсії "тіньових" капіталів та залученні "тіньового" сектора до сфери легального обігу фінансового ресурсів, інвестуванні й розширенні на цій підставі власних ресурсів підприємств для інноваційної діяльності;

— пріоритетному розвитку людського капіталу як основи майбутнього постіндустріального інформаційного суспільства;

— посиленні інтеграції України у світовий науково-технологічний простір, розширенні міжнародної співпраці на державному рівні та на рівні окремих підприємств та інновацій [4, с. 38—40].

Конкретна реалізація державної інноваційної стратегії повинна знайти відображення, як у загальнодержавних, так і регіональних інноваційно-інвестиційних програмах і проектах. Таким чином, формування організаційно-економічного механізму інноваційно-інвестиційної діяльності має відбуватися не тільки зверху, але і знизу, тобто на загальнодержавному та регіональному рівнях. При цьому необхідно використати потенціал, закладений в реалізацію стратегії інноваційно-інвестиційної діяльності, з метою створення умов для комплексного розвитку регіонів, забезпечення умов для підвищення конкурентоспроможності регіональної економіки.

Державні заходи з підтримки інноваційно-інвестиційної діяльності на місцях мають здійснюватись як у прямих, так і в опосередкованих формах. Пряма підтримка державою інноваційних проектів може відбуватись в формі фінансування (субсидії, дотації, реальні і фінансові інвестиції, фінансовий лізинг), кредитування (пільгове кредитування, гарантування позик, компенсаційні угоди), стимулювання (податкове, амортизаційне, цінове) [5, с. 54]. Однак складність здійснення прямої фінансово-ресурсної підтримки інноваційно-інвестиційної діяльності державою сьогодні визначається, перш за все, обмеженими обсягами коштів державного бюджету. У зв'язку із цим цікавими є пропозиції, висловлені російськими спеціалістами, оскільки ситуація з розвитком зазначеної діяльності в їх країні є подібною до тієї, яка існує сьогодні в нашій державі.

Отже, сучасні заходи економічної підтримки державою безпосередніх учасників інноваційних проектів мають набуті таких форм, як, наприклад, звільнення від податків на прибуток і доходи, які мають реінвестуватись в подальшу розробку названих проектів, або ж відстрочка їх виплат; звільнення від податку на додану вартість і

митних зборів поставок високотехнологічного обладнання для пріоритетних інноваційних проектів; введення на визначений строк мита на імпорт зарубіжної продукції, що є конкуруючою до продукції, яка виробляється в рамках зазначених проектів; пришвидшення амортизації високотехнологічного обладнання у процесі реалізації інноваційних проектів; державні гарантії щодо політичних ризиків та участь держави у страхуванні технологічних ризиків.

Серед фінансових інструментів державної підтримки інноваційно-інвестиційної діяльності розглядається також зниження процентних ставок Національного банку, що має здійснюватись на тлі зниження темпів інфляції. Це має створити передумови для розширення перспектив кредитування названої діяльності за дотриманням наступних умов: пільгове оподаткування, реалізація права застави на майно позичальника, державне страхування та гарантії повернення не менше половини кредитів, патентний і правовий захист інтелектуальної власності.

В умовах обмеженості фінансових ресурсів місцевих бюджетів висловлюється думка про можливість, виходячи з досвіду економічно розвинених країн, залучення додаткових коштів у ці бюджети за рахунок випуску муніципальних цінних паперів (облігацій та ін.), які у названих країнах використовуються не тільки для покриття соціальних витрат, але і з метою регіонального розвитку в рамках інноваційно-інвестиційних проектів.

Важливим джерелом коштів для розвитку інноваційно-інвестиційної діяльності міг би стати також акціонерний капітал. Адже на сьогодні велика частина акцій приватних підприємств перебуває в руках фізичних осіб, не приносячи їм дивідендів. Одним зі шляхів стимулювання утримувачів цих акцій до передачі їх на фінансування інноваційних проектів могла б бути організація на регіональному рівні державних трастових компаній з обслуговування зазначених акцій. Гроші є у частини населення (за деякими підрахунками, близько 8 мільярдів доларів США), яке б могло б вкладати їх, зокрема, в надійні цінні папери, що забезпечували б фінансування інноваційної діяльності [2, с. 231].

Однак здійснення всіх цих зазначених заходів сьогодні навряд чи матиме потужний ефект, враховуючи той негативний настрій, який сформувався у населення, постраждалого від цілого ряду фінансових афер, здійснюваних у подібних формах протягом останнього десятиріччя.

У якості перспективного джерела фінансування інноваційно-інвестиційної діяльності також розглядаються іноземні інвестиції. Як відомо, несприятливим чинником щодо їх надходження залишається неузгодженість законодавства та неусталеність політичної ситуації.

В цих умовах видається за доцільне активізація діяльності на регіональному рівні спрямованої на залучення інвесторів і, насамперед, іноземних. При цьому, перспективним є використання стратегій дій, виходячи із новітнього бачення регіонів як економічних суб'єктів, конкуруючих, зокрема, і щодо можливостей отримання фінансових ресурсів. Відповідно зазначене вимагає розробки конкурентної політики регіонів, яка має безпосередньо пов'язуватись з вирішенням проблем інноваційно-інвестиційної діяльності та включати у себе цілий ряд заходів організаційно-економічного характеру [1, с. 69—70].

Перш за все, це заходи, що реалізуються в рамках такої стратегії, як маркетинг регіону. Поняття маркетингу регіону у відповідності з сучасними підходами можливо визначити як засіб встановлення та підтримання та-

ких стосунків з різними суб'єктами ринку, що забезпечують вигідні позиції регіону у відношенні до ресурсів та цільовим ринкам, а також роблять можливим досягнення мети для учасників цих стосунків [1, с. 70].

Найважливішим стратегічним напрямом в рамках програми маркетингу регіону є маркетинг інвестиційної привабливості території. Згідно цього стратегічного напрямку, завданнями маркетингу інноваційної привабливості на регіональному рівні мають бути:

1) інформаційне забезпечення шляхом розповсюдження інформації про конкурентні переваги регіону, а саме — наявності промислового, наукового та кадрового потенціалів, що має здійснюватись за допомогою засобів масової інформації та міжнародного інформаційного обміну, презентацій конкретних інвестиційних проєктів, розповсюдження інформаційних рекламних матеріалів;

2) юридична та організаційна підтримка на регіональному рівні процесів придбання власності, забезпечення для зарубіжних інвесторів захисту права власності та ін. [1, с. 75].

Найбільш ефективним засобом розвитку на регіональному рівні інноваційно-інвестиційної діяльності із залученням коштів іноземних інвесторів, треба вважати створення в регіоні об'єктів інноваційної інфраструктури і, передусім технопарків і технополісів. У нашій державі створення технопарків розпочалось порівняно недавно, але, незважаючи на досить короткий проміжок часу, цей процес вже має достатньо складну історію. Так, зокрема, існував період, коли вже створені технопарки, разом із спеціальними економічними зонами, підпали під відміну спеціальних режимів їх діяльності, що означало їх фактичну ліквідацію. Зазначене рішення мотивувалось тим, що економічні структури з таким режимом, нічого не приносячи в державний та місцевий бюджети, слугували лише джерелом неоподаткованих доходів для вузької групи бізнесової еліти. Однак, якщо відносно подальшої долі спеціальних (або вільних) економічних зон до сьогодні це точаться дискусії, то щодо необхідності забезпечення особливих організаційно-економічних умов для діяльності технопарків суспільного консенсусу досягнуто. Позитивне рішення стосовно існування технопарків стало можливим у процесі осмислення суспільною думкою їх важливості для забезпечення подальшого успішного розвитку країни. Тому сьогодні на основі нещодавно внесених змін до ряду законодавчих актів в Україні діють 16 технологічних парків.

Однак перспективи створення в найближчій час технополісів в Україні виглядають достатньо проблематичним. Якщо виходити з того, як було вище відмічено, що класичний технополіс фактично являє собою невелике містечко з добре розвинутою соціальною сферою, в якому розміщуються установи і підприємства, які утворюють певний науково-виробничий комплекс та об'єкти інноваційної інфраструктури, треба зазначити, що на сьогодні в нашій державі перспективних щодо цього населених пунктів немає.

Мілітаризація української науково-технічної сфери, однак, не спричинила формування на території України (очевидно, внаслідок близькості до кордонів іноземних держав), закритих містечок чи так званих "міст-поштових скриньок", подібно до існуючих в глибинних районах Росії названих населених пунктів, доступ у які до останнього часу регулювався особливим режимом, пов'язаним з тим, що в цих містах вироблялась високотехнологічна продукція військового призначення. Названі

міста, де наявна висококваліфікована робоча сила, потенційно можуть слугувати основою для створення технополісів.

Також в Україні не було побудовано так званих "наукоградів" — невеликих міст, де розташовані науково-дослідні інститути і дослідно-конструкторські бюро з працюючими на базі їх розробок наукоємними виробництвами. Такі міста, де є майже вся інфраструктура класичного технополісу, в Радянському Союзі розміщувалися в основному навколо Москви.

Припустимо, що зараз є можливість для перетворення у технополіси невеличких міст-супутників Києва, в які можуть бути винесено зі столиці ряд науково-виробничих потужностей. Проте для створення на базі таких міст технополісів, очевидно, необхідним є цільове виділення значних обсягів коштів у рамках окремої державної програми.

Підбиваючи підсумки, необхідно зробити висновок, що, як випливає з нашого аналізу, тільки формування організаційно-економічного механізму інноваційно-інвестиційної діяльності дозволить забезпечити досягнення високого рівня соціально-економічного розвитку нашої держави. Зазначене має включати визначення наступних цілей:

- розробку інноваційної моделі розвитку економіки держави;
- формування державних та регіональних інноваційно-інвестиційних програм та заходів щодо їх реалізації;
- розвиток організаційно-економічних структур, які координували б та стимулювали інноваційно-інвестиційну діяльність на загальнодержавному та регіональному рівнях.

ВИСНОВКИ

Отже, ключове завдання, на вирішення якого покликана спрямовувати свою діяльність інноваційно-інвестиційна складова регіонального розвитку, полягає в тому, щоб за рахунок активних структурних змін в інвестиційній діяльності вишукувати, формувати і акумулювати на регіональному рівні інвестиційні ресурси різного за джерелами походження, з тим, щоб направляти їх на вирішення найбільш значущих проблем регіону, що має сприяти зростанню конкурентоспроможності регіональної економіки. Вирішення цього завдання є можливим за рахунок узгодження системи заходів регіональної політики держави з тими, що мають розроблятися на рівні регіону як елементи стратегії інноваційно-інвестиційного розвитку.

Література:

1. Актуальні аспекти механізму модернізації економіки. 36. наук. праць. Інститут економіки НАН України. — К.: Інститут економіки НАН України, 2003. — 145 с.
2. Державна регіональна політика та місцеве самоврядування: / 36. Наук. пр. Вип.2. Ч.1. — К.: Вид-во УАДУ, 2000. — 380 с.
3. Інститути та інструменти розвитку територій на шляху до європейських принципів / За ред. С. Максименка. — К.: Міленіум, 2001. — 244 с.
4. Конкурентоспроможність економіки України в умовах глобалізації. — К.: Знання України, 2001. — 386 с.
5. Мазур А.Г. Управління в регіональних економічних системах: теорія, методологія і практика. — Вінниця: ТОВ "Консол", 2003. — 408 с.
6. Соціальна інфраструктура села: Навч. посіб. В.Я. Амбросов, О.Г. Булавка, В.М. Вакуленко та ін. / За ред. П.Т.Саблука, М.К. Орлатого. — К.: Ін-т аграр. екон. УААН, 2002. — 465 с.

Стаття надійшла до редакції 16.12.2011 р.